

[דף סיכום בחינה](#)

מזהה בחינה: 001000270393 מזהה סטודנט: 201415

שם קורס: יחס ההלכה לאנשים עם מוגבלויות

מספר שאלה	ניקוד מירבי	ציון
1	50.00	50.00
2	50.00	
3	50.00	50.00

ציון בחינה סופי : 100.00

הבחינה הבדוקה בעמודים הבאים

*** לתשומת לבך, במידה וההערות מופיעות ב "גיבריש" יש להוריד את הקובץ למחשב ולפתוח ב - reader acrobat ***

יחס ההלכה לאנשים עם מוגבלויות

99-5004-01

סמסטר א, מועד א, תשפ"ג

ד"ר נעמה סט

יש להשיב על 2 שאלות מתוך 3

בכל סעיף נמקו ופרטו את הדעות השונות ככל שישנן.

יש לציין את המקור עליו נסמכתם בקצרה (לדוג' שו"ע; שו"ת אגרות משה)

לבעלי זכאות לכתב יד - כל שאלה - עד שני עמודים.

בהצלחה!

+50

(1)

האם אדם דכאוני מחויב במצוות "ושמחת בחגך"?

האם מתמודד נפש מחויב במצוות כיבוד הורים, שכן לא תמיד שולט בעצמו ויכול לפגוע בהוריו ללא מודעות לחומרת מעשיו?

עד כמה מתמודד נפש בהתקף פעיל אחראי למעשיו מבחינה הלכתית, במידה ורצח אדם אחר?

האם יש מקום לתת למתמודד נפש לקבל תפקיד בעל השפעה בקהילה היהודית, למרות מצבו שלא תמיד יציב (ש"צ, רב קהילה, משגיח כשרות וכו')?

לפי משנה ביומא, יולדת בצום שהריחה אוכל, מאכילים אותה "עד שתשיב נפשה". חולה מאכילים לפי דעת הרופאים אם הוא מסכים איתם, אך אם מתנגד- לפי מה שיחליט (בבלי ביומא). "לב יודע מרת נפשו"- הוא יודע הכי טוב מה הוא צריך. **לכן ניתן לעבור על איסור אכילה בצום במצב של התמודדות נפשית.**

במצבים של פיקוח נפש, ניתן לחלל שבת. מובאות דוגמאות לתינוק שנפל לים; שנפל לבור; שנעל מאחורי דלת. גם במצב "קיצון" וגם במה שנראה פחות קיצוני, יש לחלל שבת כדי להציל את התינוק, גם אם מרוויחים מחילול השבת (דגים ברשת/בניית מדרגה/קרשים מהדלת לבנייה). זאת בשל ש"התינוק נבעת"/"עשוי לבעות"- רש"י, רמב"ם. הרמב"ם מוסיף שבשל הפחד הוא עלול למות. הרב וואזנר מרחיב את ההנחייה למבוגרים- לא רק תינוקות, **אלא גם אנשים מבוגרים שנבעתים, יש לחלל שבת כדי להצילם**- שמא מרוב פחד ובהלה ימותו או יפגעו. מדובר בפיקוח נפש שדוחה שבת, וישנה התייחסות לאנשים מבוגרים שדעתם "כדעת קטנים", ומתמודדי נפש.

כמו כן, מובא סיפורו של אליהו שהיה כהן ונטמא למת כאשר הציל את בן האלמנה שחי אצלה והחיה אותו (מלכים א, בבא מציעא). התוספות מצינים כי זה הותר בשל פיקוח נפש- נשאלת השאלה איך פיקוח נפש של הילד, הרי הוא מת? אך בגלל שאלוהו ידע שיחיה אותו זה היה מותר. הרב פיינשטיין, טען כי מדובר בפיקוח נפש של האם, שתצטער מאוד על מות בנה בשל עזרתה לאלוהו ואמונתה בקב"ה שהובילה אותה לפרנס את אליהו ולדאוג לו, וכן ייתכן ומדובר בפיקוח נפש על אליהו עצמו- שכן היה נהיה חולה מהעובדה שכן האישה שדאגה לו ימות בגללו וזה היה מצער אותו מאוד. **לכן מותר לעבור על איסור טומאת מת במצבים של קושי נפשי גדול-פיקוח נפש.**

ב. בעקרון, אדם מחויב במצוות כיבוד הורים. בושחו של ההורה הדמנטי אינה פרמטר (הרב זילברשטיין), ויש לקיים את המצווה ככל הניתן ובסבר פנים יפות (שו"ע יורה דעה). כאשר מצבו הנפשי של ההורה מדרדר, קיים קושי לקיים את המצווה בסבלנות וכראוי. בבבלי מסכת קידושין מובא סיפורו של רב אסי, שאמו לקתה בשטיון והוא עזב אותה לישראל. הרמב"ם בהלכות ממרים למד מכך שאדם שנטרפה דעתם של הוריו יטפל בהם ככל הניתן אבל אם "נשתטו ביותר" הוא יכול לעזבם ולהשאיר להם מטפל. הראב"ד השיג על כך וטען כי הילד צריך לשמור על הוריו בעצמו. ר' שם טוב תמה על דברי הראב"ד, משום שניתן ללמוד על כך שמותר לעזוב את ההורה מסיפורו של רב אסי; משום שאדם שמבצע עבודה בשכר (המטפל), יעשה עבודה טובה יותר מאדם שעושה זאת בחינם (הילד)- שעלול להישחק; ומשום שהורה פחות מתבייש מילדיו מאשר מאדם זר, ולכן יהיה יותר מאופק וישלוט בעצמו בנוכחות מטפל. ר"י קארו מסכים עם דעתו, ומוסיף שאין חובה להביא מטפל ושה לא בהכרח מובן מהסיפור, ויש לדאוג להורה לטיפול בקהילה.

הרדב"ז מוסיף על כך שיש לעיתים חובה על הילד לעזוב, במקרים בהם ע"מ לטפל בהורה יש צורך בלגזור בו ולעשות דברים שמתנגשים עם כיבוד הורים, ולכן עדיף שמטפל יעשה אותם. הרב אפשטיין מסכים עם דבריו ואומר שיש פעמים שהורים משתטים ביותר ויש צורך לקשור אותם, וזה דבר שלילי אסור לעשות. לפי מלכה פיוטרקובסקי, ישנן פעמים בהן האדם לא מסוגל לכבד את הוריו בשל התנהגותם החריגה או מצבי קיצון (שכופים טיפול על ההורה) ולכן הילד צריך לעזוב כדי שלא ישליך את תסכולו על ההורה ויפגע בכבודו. **זו לא שאלה שיש לה תשובה מוחלטת מרבנים, זה תלוי בנסיבות ובמצבו הנפשי של ההורה. יש פעמים שעל הילד להישאר, יש מצבים בהם כדאי לעזוב ומצבים בהם ישנה חובה לעזוב.**

המהרש"ל ור' סירקיש פירשו את הסיפור לא כשיטיון אלא כהורה מתעלל- ולכן מותר לילד שהוריו מתעללים בו לעזוב כדי שלא יפגע בכבודם.

ג. בבראשית נקבע כי על בני נוח קיים איסור להרוג עובר. (ר' ישמעאל בבבלי מסכת סנהדרין מבין זאת מ"ד האדם באדם"). ניתן ללמוד שלהודים אין איסור, אך יש הטוענים שקל וחומר- אם לבני נוח אסור אז גם ליהודים (הרב פיינשטיין). בבבלי סנהדרין נקבע כי לעובר יש נשמה "מרגע הפקידה", ההפריה. בספר שמות כ"א, מסופר על אנשים שרבו ופגעו באישה הרה. אם לא גרמו לאסון- מקבלים קנס; אם כן- "מות יומת".

לפי המכילתא דרבי שמעון, אסון משמעו פגיעה באישה. אם העובר מת- זה לא נחשב. אך אם האישה מתה, זהו אסון. עובר אינו "איש". לפי המשנה בנדה נקבע כי עובר בן יומו- ההורג חייב. משמע-רק אחרי שנולד. לפי המשנה בערכין אישה בהיריון שמוצאת להורג הורגים אותה עם העובר, אלא אם היא בלידה פעילה ואז מיילדים אותה ורק אז הורגים. משנה באהלות קובעת שאישה בסכנת חיים הורגים את העובר ברחמה (דין רודף), אלא אם כן יצא רובו- ואז לא דוחים נפש מפני נפש.

בבבלי ערכין נקבע כי עובר נחשב לאדם מ"כיוון דעקר"- שלב מאוד מתקדם, ברחם, או כש"יצא ראשו" (בבלי סנהדרין). לכן לפי המקורות הללו עובר לא נחשב לאדם עד שלב מאוד מתקדם (בן יומו/לידה פעילה/יצא רובו/יצא ראשו/כיוון דעקר), ואין איסור להרוג.

הרב עזיאל התיר הפלה בכל שלב של ההריון בשל "צורך קלוש" של ההורים. אין חובה שתהיה סכנה ממשית כלשהי, העובר אינו נפש. לפיו, מי שהורג עובר הוא לא רוצח אלא "משחית ומונע אפשרות החיים לנפש מישראל", פחות חמור. לכן, לפיו **ענבר יכולה לבצע הפסקת היריון כל עוד יש לה צורך קלוש בכך** ושאלה רב בנושא. לעומתו, הרב וולדינברג מתיר הפסקת היריון עד חודש 7, ובשל צורך גדול ומשמעותי (מובא מקרה של עובר עם טאי-זקס), שמלווה בייסורים גופניים ונפשיים להורים בגידול הילד שיוולד. לכן, לפיו ענבר **לא תוכל לבצע הפסקת היריון**, שכן אין לה צורך גדול, וכן היא בחודש שמיני. לפי הרב פיינשטיין אין לענבר שום היתר לבצע הפסקת היריון אלא אם כן יש דין רודף וסכנה ממשית לאם. לפי דעתו אין לבצע גם

בדיקות מקדימות לגילוי מומים בעובר, שכן אין זה משפיע על ההיתר להפיל ורק יגרום להורים לרצות להרוג את העובר-דבר אסור לחלוטין לדעתו. לכן, לפיו אין לענבר שום היתר לבצע הפסקת היריון וכן לדעתו לא היה עליה לבצע את כל הבדיקות לעובר מלכתחילה.

א. ישנן 3 הגדרות לחינוך אליהן ההלכה מתייחסת:

1. **חינוך למצוות** (בבלי, מסכת סוכה)- הדרגה הגבוהה ביותר. מחנכים את הילד לקיים מצוות. תלוי ביכולות השכליות, הנפשיות והקוגניטיביות של הילד.
2. **הפרשה מאיסורים** (רמב"ם, מאכלות אסורות)- הדרגה הבינונית. ילדים שאינם יכולים לקיים מצוות ברמתם באופן אקטיבי, הוריהם עדיין ירגילו אותם לפרוש מאיסורים (לא תעשה).
3. **חינוך למוסר ואווירה** (רמב"ם, הלכות שביתת עשור; רבינו מנוח)- הדרגה הנמוכה, כמו "חינוך לשעות"- מחנכים את הילד לצום חלק מהצום כדי שייכנס לאווירת המצוות, לאווירת החינוך היהודי.

שו"ת אגרות משה מחלק את חובת חינוך הילדים לפי רמת המוגבלות ל:3: פתי, שוטה ופתי ביותר.

שוטה- אדם שלא מבדיל בין מציאות לדמיון, דעתו משובשת לחלוטין. מבחינה קוגניטיבית הוא יכול להיות בסדר, וייתכן שיש לו כשרון להבנת דברים, אבל הוא לא מבחין במציאות, מצבו לא יציב ולא משתפר (סטטי). לפי אגרות משה הוא פטור מחיוב במצוות והוריו לא צריכים לחנכו לכך. (מובא מקרה של ילדה בת 11 שוטה ששוקלים להכניסה למוסד שלא שומר על ערכי הדת, והרב מאשר זאת לאור העובדה שהיא פטורה ממצוות, ואביה בסכנת חיים מהטיפול בה)

פתי- אדם בעל מגבלה קוגניטיבית כלשהי, דעתו קלושה ויש לו קושי בהבנת הדברים. דעתו היא כשל דעת קטן. גם בתוך קטגוריה ה"פתי", יש רמות משתנות- ישנם פתאים שאמנם לבד הם לא מסוגלים ללמוד, אך ניתן תוך עזרה חיצונית לפתח אותם ואת רמת הבנתם (דעתם כשל בני 6). ישנה חובה על ההורים לפתח אותם ככל האפשר ולחנך אותם למצוות- שכן הם ייביים בכך. עם זאת, ישנם פתאים במצב סטטי, שאין דרך לשפר את הבנתם ויכולותיהם על ידי חינוך ולימוד חיצוני. דעתם היא כשל דעת קטן- כבני 4-5, 2-3. הם נמצאים במצב של חייבים אך אנוסים. הם אינם פטורים מן המצוות. על הוריהם לנסות לחנכם ככל האפשר למצוות אך הם מחוייבים לחנכם להפריש מאיסורים. משמע, את המצוות עצמן ייתכן ולא יצליחו לקיים- אך קיימת עליהם חובה להימנע מאיסורים, למרות מגבלתם הקוגניטיבית.

פתי ביותר- אדם ברמה קוגניטיבית כה נמוכה וברמת הבנה של ילד מאוד קטן שיש התלבטות האם הוא נחשב לפתי או לפתי ביותר-סוג של שוטה, שכאמור אינו חייב במצוות.

רמת החינוך הנדרשת מההורים משתנה בהתאם לרמתו הקוגניטיבית של הילד, להגדרתו, לרמת הבנתו, לשאלה האם מצבו סטטי/מתפתח ולסוג המצווה/האיסור. בכל מקרה מצופה מן ההורה להשתית אווירה של מוסר ולא לתת לילדו לפרוק כל עול, ללא קשר למצבו.

ב. בימים עברו, גם לשוטה וגם לחירש היה אסור להינשא. בעבר לא היתה מודעות לשפת הסימנים או למכשירי שמיעה וחירשים נחשבו למתים, לסטטיים, לאדם שמצבו לא משתפר והוא לא מתקשר עם הסביבה. זה העלה בעיות לכניסתם לחיי הנישואין. עם השנים גדלה ההבנה שניתן לעקוף בעיה זו ולהכניס את החירשים לשער הכניסה הקוגניטיבית לנישואין, ותוקנו לך תקנות מתאימות. ההבדל בין שוטה לחירש בכניסה לנישואין, לפי בבלי מסכת יבמות, הוא ש"אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת"- ורש"י מפרש, כי דרכם של חירשים לחיות בשלום ביניהם, גם חירש וחירשת וגם אדם חירש עם אדם רגיל, אך שוטה הוא כמו נחש- הוא אדם לא צפוי שלא ניתן לחיות איתו בשלום והוא שוגה בין דמיון למציאות, הוא אדם מטורף. לא ניתן לצפות את מעשיו. גם 2 שוטים לא מסתדרים וגם שוטה אחד לא יכול להסתדר עם אדם פיקח. לכן לא תיקנו תקנות לנישואי שוטים.

הרב עפשטיין מוסיף על כך ששוטה שמתחתן (בין עם שוטה אחר ובין עם אדם פיקח), כאילו לא נישא- הנישואין לא תקפים. עם זאת, אם יש לו דעה צלולה, אפילו קלושה, בעת כניסתו לנישואין- הנישואין תקפים. הוא מוריד את הרף ל"דעה קלושה" על מנת להיכנס בשער הקוגניטיבי לנישואין.

אדם שנישא ואז דעתו נטרפה, נישואיו תקפים ולא בטוח שיוכל לתת גט. לפי החת"ם סופר, צריך לבדוק אם יש לו הבנה מסוימת, כי אם לא- הוא לא יכול לתת גט כי כל מעשיו אין להם תוקף משפטי. יש פה בעיה מסובכת שאין לה פתרון פשוט. הרב פיינשטיין מביא מקרה בו אישה פתיה כדעת קטנה התחתנה עם יהודי מומר ואז ברח, והיתה שאלה אם הנישואין תקפים. לפיו, בשל העובדה שהיא לא שוטה- יש לה דעת של ילדה בת 6, לכן יש לה דעה קלושה- היא מקודשת ולא יכולה להתגרש. הרף הקוגניטיבי לכניסה לנישואין, אם כך, מאוד נמוך.

ר' יוסף טיראני מוריד את הרף ואומר כי כל אדם שמבין את מה שמסבירים לו, נחשב כשיר לנישואין ובעל "דעה קלושה" ויכול גם לתת גט. יש צורך בהבנה ממש בסיסית ומינימלית.

על כן יש צורך לבחון, לצורך כניסה לנישואין, האם האדם שוטה או שיש לו דעת כלשהי, האם הוא עומד ברף של דעת קלושה והבנה בסיסית של דברים שמסבירים לו.

ג. ראשית אפתח בדבריו של אביעד הכהן (ואין הדעות שוות), שאמר כי את המקורות השונים יש לקרוא בקונטקסט אחר כיום לאור התפתחות המציאות (פעם היחס היה שונה כי לא היתה מודעות).

ספר ויקרא פרק כ"א מדבר על איסור כהנים בעלי מום להקריב קורבנות. מדובר ב"חילול המקדש". משנה מסכת מגילה מפרשת זאת "מפני שהעם מסתכלין בו". דמות הכהן אמורה להיות דמות מושלמת, שמייצגת את עבודת ה', ולכן כהן בעל מום לא יכול לעבוד במקדש, שלא יישאו אליו עיניהם של העם ויסתכלו עליו כ"צינור פגום" לעבודת ה', ויירטעו ממנו.

בבלי במסכת סנהדרין קובע כי בסנהדרין יושבים רק אנשים בעלי קומה, חכמה, מראה, זקנה, כשפים ויודעים 70 שפות. ספר החינוך קובע כי אדם "מושלם" במראהו ובמעשיו, מוצא חן בעיני רואיו. אנשים אוהבים אנשים שנראים טוב. פעולותיו של איש יפה יסחפו יותר אנשים אחריו מאשר אדם בעל מום, שהוא פחות יפה בעיני הבריות. יש חשיבות בעיני אנשים ל"שלמות הצורה", זה קרוב לשלמות פנימית ועל כן מקרב אותם לקב"ה. הכלי יקר על פרק כ"א בויקרא אומר שמום מייצג עבירה

כלשהי שנעשתה, ועל כן אין לתת לכהנים בעלי מום לעבוד במקדש. הרב יאיר בכרך טוען כי המום מייצג פגם רוחני כלשהו, ועל כן מדובר באדם פגום להעביר את דבר ה'.

גם בברכת כהנים יש שאסרו להעלות כהנים בעלי מום, מפני שהעם מסתכלים. הפתרון היה שיתכסו בטלית.

תוספתא מסכת ברכות קובעת כי הרואה בריה משונה מברך עליה "ברוך משנה הבריות", ועל מוגבלויות מסוימות שנחשבו לחמורות יותר "ברוך דיין האמת". אך פירושים שונים סברו כי כיום דברים כאלו כבר לא משונים כבעבר ולכן המברך עליהם כך נחשב ל"חסיד שוטה" (שו"ת נר לעזרא).

גם דברי בית שמאי וסיפורו של רבן גמליאל מעידים כי יש הסוברים שאין מקום ללמד אדם בעל מוגבלות ולהכניסו לבית המדרש "אין תוכם כברם" (מסכתות קטנות; בבלי בברכות).

יש המתירים לבצע הפלה בעובר בעל מום כי הוא "יצור" וכי גידולו יהווה קושי להוריו - ולא רק מומים מסוכנים (הרב עזיאל; הרב וולדינברג).